

DE MONARCHIE EN DE VLAAMSE BEWEGING

Mark Grammens

De Vlaamsgezinden in dit land -dat is, zoals men weet, een veel ruimer begrip dan kan worden aangeduid door het radicaler maar in aantallen ook beperkter Vlaams-nationalisme- zijn nooit koningsgezind geweest, wél "leopoldistisch". Wie dit onderscheid uit het oog verliest, zal steeds moeite hebben om de zeer dubbelzinnige houding van de Vlaamsgezindheid tegenover de monarchie en de regerende vorst te verstaan. Graag zou ik dit willen verduidelijken met slechts één, maar dan ook, dunkt me, sprekend voorbeeld.

In de tijd toen in België de "koningskwestie" woedde, was ik regelmatig te gast bij de toen zeer vermaarde hoogleraar Karel Pinxten. Deze man van groot formaat was niet de eerste de beste. Priester in het bisdom Luik, had hij het gebracht tot kanunnik. In Leuven was hij na of juister samen met Gaston Eyskens (die echter al gauw in de politiek ging en sindsdien zijn wetenschappelijke carrière verwaarloosde), de grond-legger en bezieler van wat men toen met respect (ook buiten de grenzen) de Vlaamse economische school noemde. Als hoogleraar (theoretische economie en arbeidseconomie) vormde Pinxten een hele generatie Vlaamse economen, niet slechts in de cursus maar ook daarbuiten. (Zijn huis aan de Ruelensvest in Heverlee zat steevast vol studenten). Hij was de beste kenner van de economie van de steenkoolmijnen in België, en was in de wereld van vakkringen bekend voor zijn opstellen over mijn-bouweconomie in het algemeen. Hij was occasioneel adviseur van de Generale en van andere holdings met belangen in de mijnbouw. Maar Pinxten was ook een uitgesproken flamingant, en het was in die hoedanigheid dat hij voor de oorlog een huisvriend was geworden bij ons en dat ik dus na de oorlog regelmatig bij hem te gast was. Dat gebeurde ondermeer ook in de maanden voorafgaand aan de "volksraadpleging" over de terugkeer van Leopold III, en ik zal nooit vergeten hoe ik daar eens binnenviel op een moment dat Pinxten met een aantal hoogstudenten (ik zat toen zelf nog maar in de rhetorica, de hoogste klas van het Grieks-Latijnse middelbaar onderwijs) de politieke toestand besprak, en hij een soort toespraak hield over de koningskwestie. Wat hij zei kwam hierop neer: ik ben republikein, en als het ging om de vraag of dit land een koningshuis

moet bezitten, dan zou ik bij de volksraadpleging zonder aarzelen neen zeggen, want deze monarchie bestaat slechts uit volksvreemde elementen en vormt een hinderpaal voor de bevrijding van Vlaanderen uit de Belgische wurggreep, - maār Leopold had gelijk, in nagenoeg alles wat hij deed, en bovendien was hij zeker niet anti-Vlaams, zij het dan misschien meer uit nonconformisme dan iets anders- en dus moet ik nu wel, als republikein, tijdens de volksraadpleging mijn stem uitbrengen voor Leopold III.

Zo dacht men toen in gearriveerde Vlaamsgezinde kringen over het Belgisch koningshuis, en (om dit goed te verduidelijken probeerde ik in de vorige alinea Pinxten maatschappelijk te situeren) men kwam openlijk voor zijn anti-koningsgezindheid uit. Deze anti-royalistische opstelling van de Vlaamsgezinden bleef niet beperkt tot een partij (hoewel hij partijloos was, zou ik Pinxten eerder in de CVP plaatsen), en allerminst tot een marginale of extremistische strekking, maar was algemeen én ook evident: men kwam, zonder enige terughoudendheid, voor dit standpunt uit.

Men hoeft niet ver te zoeken naar de oorzaak van dit anti-royalisme. Hoewel dit door de meeste hedendaagse geschiedschrijvers van de Vlaamse Beweging maar al te gemakkelijk verwaarloosd wordt, was de Vlaamse Beweging in wezen van bij haar oorsprong een revolutionaire beweging, althans zodra zij zich rond de eeuwwisseling op het politieke terrein begon te begeven. Zoals andere revolutionaire bewegingen stelde zij zich immers ten doel de machtsverhoudingen te wijzigen. Haar vijand was de status quo. Leest men de opstellen die mannen als August Borms en René De Clercq, die later de kern van het "Aktivisme" zouden vormen, voor de Eerste Wereldoorlog, toen er nog geen Vlaamsnationale beweging of partij in de enge zin van het woord bestond, publiceerden, dan kan men zeer goed dit revolutionaire rijpingsproces volgen, bij René De Clercq trouwens onlosmakelijk verbonden met een sociaal-revolutionaire instelling. Deze mannen waren anti-Belgisch, zeker, maar ook en vooral anti-establishment (wat toen, in hun ogen, op hetzelfde neerkwam), radicaal democratisch en vandaar republikeins. In wat men achteraf moeilijk anders kan omschrijven dan de slechtst denkbare omstandigheden, namelijk in het tijdens de Eerste Wereldoorlog bezette gedeelte van het land, werkten zij onder voogdij van een buitenlandse mogendheid hun ideeën uit en riepen zij zichzelf uit de regering van de Vlaamse Republiek. Deze "collaborateurs", de Aktivisten dus, hadden met één pennetrek het koningschap afgeschaft. (Dit fenomeen heeft ter linkerzijde nooit de belangstelling gekregen die het, dunkt me, verdient. Maar dan, ook aan

de sociale dimensie van het Vlaamse nationalisme wordt daar, al dan niet met opzet, voorbijgegaan).

Aangezien het de Westerse geallieerden waren die met Amerikaanse bijstand de oorlog wonnen, en niet de vrienden van de Aktivisten, was het een zegevierende Belgische staat en niet de Vlaamse Republiek die aanzat op de vredesbesprekingen en die het lot van Europa mede ging bepalen. Inmiddels echter was aan de andere zijde van de frontlijn een toenemende Vlaamse weerzin gegroeid tegen de manier waarop de Vlaamse soldaten door de Belgische autoriteiten werden behandeld. Uit dit anti-Belgische verzet ontstond de Frontbeweging en daarna de Frontpartij, die zich eveneens van meetaf aan duidelijk anti-royalistisch opstelden: ook zij immers waren revolutionairen (men leze de ode die Joris Van Severen schreef aan het adres van de Russische Revolutie), anti-establishment en bovendien gedreven door de ontgoocheling over het niet-naleven door koning Albert van de beloften die hij de Vlamingen tijdens de oorlog had gedaan. Aangezien de koning geen beleidsdaden kan stellen, was dit natuurlijk de schuld van de eerste na-oorlogse regeringen, maar aangezien hij kennelijk wel de macht bezat om de Vlamingen tot bloedvergieten in dienst van het Belgische vaderland aan te moedigen door hen een substantiële lotsverbetering in het vooruitzicht te stellen ("*Gedenk de slag der Gulden Sporen*" riep hij uit), werd niet altijd goed begrepen waarom hij dan niet de macht bezat om, eenmaal zijn doel bereikt, de aldus geschapen verwachtingen in te los-sen. Vooral Frans Van Cauwelaert heeft in dit verband een belangrijke maar nog steeds in zijn complexiteit niet volledig bestudeerde of althans niet volledig opgehelderde rol gespeeld: hij immers bezat én het oor van de koning én dat van de soldaten in de loopgraven van de IJzer, maar of hij de boodschappen van de een wel duidelijk overbracht aan de ander, is zeer de vraag.

Was de strijdende Vlaamse Beweging, die na de Eerste Wereldoorlog ontstond uit de bitterheid en de ontgoocheling van mannen die vier jaar lang aan de zijde van de overwinnaars hadden gestreden, en zich nu, in tegenstelling tot de Tsjechen, Hongaren, Polen en andere volkeren die op basis van de oorlogsdoeleinden van de Amerikaanse president Wilson recht kregen op een eigen nationaal bestaan, verstoken zagen van de vruchten van de overwinning, - was deze Vlaamse Beweging dus alles behalve koningsgezind, maar revolutionair (ook trouwens in de sociale betekenis hiervan), dan vocht zij wel tegen de handicap dat het republikaanisme in vele geesten verbonden werd met het Aktivisme (collaboratie) en ook werd zij geconfronteerd met de onmiskenbare populariteit van koning Albert in

brede volkslagen. Zij loste dit probleem op door ideologisch te evolueren naar het federalisme, maar dan wel -als men de programma's bekijkt- zulk een verregaand federalisme dat er nauwelijks nog iets zou overblijven van de Belgische staat -behalve juist het koningschap.

Hoewel er steeds, ook in de Frontpartij, een radicale tendens bleef bestaan (bijv. Ward Hermans), die consequent republikeins was, sprak men alleen van "zelfbestuur", d.w.z. een volledige interne autonomie voor Vlaanderen, waardoor de koning, die mocht aanblijven, evenmin als de andere Belgische instanties nog reële macht kon uitoefenen in Vlaanderen. In talrijke geschriften uit die tijd kan men lezen dat het nagestreefde "zelfbestuur" zo ver diende te gaan dat het vorstenhuis nog slechts een symbolische, lintenknippende functie in Vlaanderen behield. Men kan dit interpreteren als een verstandige, haalbare vorm van republikanisme in een periode van populair koningschap.

Viel in de jaren twintig de populariteit van koning Albert in Vlaanderen samen met de nog steeds aanwezige meerderheid "belgicisten", dan slaagde de jonge koning Leopold III erin ook populariteit te verwerven in Vlaamsgezinde kringen. De opzegging van het militair samenwerkings-akkoord met Frankrijk, dat door de Vlaamsgezinden (overigens terecht) steeds was aangevoeld als tenminste in strijd met, en wellicht zelfs een gevaar voor, de Vlaamse belangen, maakte van deze koning een vorst die het vertrouwen van de Vlaamsgezinden verdiende. Dit vertrouwen kwam trouwens versterkt uit de vele ontmoetingen die Leopold vanaf de jaren 1935-36 gelede met vooraanstaande flaminganten. Dit gebeurde steeds onopvallend (in geen enkele mededeling van het paleis werd er op gezinspeeld), vaak zelfs -als het om "betwiste" figuren ging- enigzins in het geniep (bijvoorbeeld, louter toevallig als het ware, tijdens een kleine ontvangst bij een bevriend kasteelheer in Vlaanderen, waar ook Leopold tot de gasten behoorde), en overigens zeer sporadisch, maar dat het gebeurde, was op zichzelf al van aard om de Vlaamsgezinde opinie gunstig te stemmen voor Leopold. Het was spoedig voor velen duidelijk dat Leopold de eerste goede Belg, en zeker de eerste Belgische vorst was, die het radicale flamingantisme ernstig nam, en het niet als een vijand benaderde maar als een potentiële gesprekspartner bij de omvorming van het unitaire België tot een staat die de identiteit van de deelnemende volkeren erkende. Als er hoge ambten aan het Hof vrijkwamen, benoemde Leopold III daar stevast personen die, hoewel in overgrote meerderheid nog Franstalig (zoals hijzelf), eveneens het Vlaamse feit aanvaardden en het Vlaams-nationalisme erkenden als een volwaardig woordvoerder van het nieuwe Vlaanderen. De

aanvaarding door Leopold en zijn omgeving van het Vlaamse recht op zelfbestuur vindt men trouwens terug in het "politiek testament" dat de koning in 1944, kort voor zijn overbrenging naar Duitsland, schreef en dat de neer-slag bevat van zijn opvattingen over de toekomst van België. Op enkele "extremistische" uitzonderingen na, zouden alle vooraanstaande flaminganten van het eind der jaren dertig de opvattingen die tot uiting kwa-men in het politiek testament van Leopold III hebben kunnen onder-schrijven.

In dit fel verbeterde klimaat deed zich vervolgens de "achttiendaagse veldtocht" van mei 1940 voor, gevolgd door de capitulatie van het Bel-gische leger. Het is algemeen bekend, en wordt door geen enkel histo-ricus betwist, dat deze capitulatie in Vlaanderen op gejuich werd ontvangen. Toen de Franse eerste-minister Reynaud en zijn Britse collega Churchill vervolgens Leopold begonnen aan te vallen, verhoogde dit alleen maar de populariteit van de koning in eigen land. Verstandige leden van de regering Pierlot wisten dat zij dreigden door de bevolking te worden gelyncht als ze zonder koninklijk pardon naar België hadden durven terugkeren. Nooit in de Belgische geschiedenis is een koning in Vlaanderen populairder geweest dan Leopold III in 1940, en de Vlaamsgezinde kringen, zowel die van de collaboratie als de andere, maakten geen geheim van hun deelneming aan de algemene euforie van konings-gezindheid. In zulke collaboratiekringen die slechts gedreven werden door hun Vlaamsgezindheid (en dus niet de Duitsgezinden van DeVlag, SS en dergelijke meer), achtte men zich trouwens in de eigen houding gesterkt door de aanwezigheid van de koning in het land en, terecht of ten onrechte, door de signalen die men uit Laken meende op te vangen. (Alleen van secretaris-generaal Romsée staat vast dat hij geregeld contacten onderhield met het Hof).

We hebben zojuist onderscheid gemaakt tussen de Vlaamsgezinde en de Duitsgezinde collaboratie, en dat is in dit verband wel relevant omdat alleen in deze laatste de republikeinse traditie van het radicale flamingantisme tijdens de oorlog voortleefde. De gewone flamingant en zijn leiders (VNV, enz.) waren reeds voor de oorlog loyale leopoldisten geworden, die hun principiële antikoningsgezindheid volledig dreigden te verliezen, en die tijdens de oorlog alleen maar versterkt werden in hun leopoldistische houding. Degenen echter die hetzij met het Duitse Rijk, hetzij met de ideologie van het nazisme collaboreerden, stelden zich spoedig op als, in die jaren, zowat de enige republikeinen van Vlaanderen. Ze deden dat voorzichtig, want ze kenden de populariteit van Leopold III, en bovendien wenste de bezetter niet met een konings-kwestie te worden beladen, maar als ze

daar de kans toe kregen, dreven zij in hun publicaties (bijv. *De SS-Man*) danig de spot met Leopold en spraken ze een compromisloze republikeinse taal. Men vergete niet dat het nationaal-socialisme ook een socialisme was, en een zeer radicaal socialisme nog wel, dat de bourgeoisie tot zijn vijand had verklaard. De vulgariteit die het vaak manifesteerde, was een vorm van bespotting van de burgerlijke waarden. Het had geen respect voor koningen en andere aristocraten. Deze specifiek nazistische vorm van consequent socialisme werd in Vlaanderen uitgedragen door de openlijk Duitsgezinde collaboratie. In de opleidingsscholen van soldaten en milities werd het dynastieke principe verloochend en predikte men de trouw niet slechts aan de Führer en het Derde Rijk, maar ook aan de republikeinse ideeën.

Over het vervolg kan men kort zijn want het ligt nog vers in het geheugen. Aangezien Leopold III, met de woorden van de Liberale burgemeester van Elsene, Janssens, "*le premier des inciviques*" was, solidarizeerde het flamingantisme, dat immers in overgrote meerderheid ook tot de incivieken behoorde, zich met hem, en werden zelfs de mensen die uit Vlaamse overtuiging nooit opgehouden hadden republikeinen te zijn, zoals de in de aanhef van deze bijdrage geciteerde prof. kan. Karel Pinxten, moreel verplicht zich tijdens de volksraadpleging uit te spreken voor een koningshuis dat ze eigenlijk liever zagen verdwijnen. (Zoals omgekeerd trouwens ook vele royalisten, vooral in Brussel, bij die gelegenheid tegen Leopold hebben gestemd).

Van dit ogenblik af kan ik de eerste persoon enkelvoud gebruiken omdat ik het verloop van de koningskwestie nog heb meegemaakt, en wel in de Vlaamsgezinde kringen. Ik kan dus getuigen dat de houding die Pinxten toen aannam, die van wellicht (dat valt moeilijk te schatten) de grote meerderheid der Vlaamsgezinden was. Men was leopoldist, en men was ook wel realistisch genoeg om te beseffen dat het invoeren van een republikeinse staatsvorm op dat moment (1949-50) niet in het belang van Vlaanderen was, en derhalve stelde men zich, als het ware tijdelijk en onder alle voorbehoud, toen niet openlijk als republikeinen op (een vrij man als Pinxten kon dat wél doen, maar de meeste flaminganten waren in die tijd heel voorzichtig geworden), maar van een echte omme-keer was geen sprake, integendeel: men was in die jaren, in Vlaamsgezinde kringen, veel minder koningsgezind dan bijvoorbeeld in de jaren 1936-44, en zodra de koningskwestie haar beslag kreeg met de troonopvolging van Boudewijn I, kon men duidelijk een terugkeer waarnemen naar de vroegere periode, d.w.z. naar de periode voordat Leopold III met zijn neutralistisch beleid en zijn

bereidheid om het Vlaamse nationalisme als gesprekspartner te erkennen, een soort van verstandhouding (veel-eer dan verzoening) tot stand had weten te brengen tussen het konings-huis en het radicale flamingantisme.

Voor deze terugkeer naar de vroegere toestand was er één, maar dan ook doorslaggevend, motief : tijdens het regentschap van Karel en daar-na nog tijdens de beginjaren van Boudewijns koningschap had men geleerd dat de open benadering van de Vlaams-nationale wensen een persoonlijk beleid van Leopold III was geweest, en niet een van het Hof of van de monarchie als zodanig, aangezien dit beleid door Leopolds opvolgers niet werd voortgezet. In bijkomende orde was tijdens de repressiejaren België opnieuw de vijand geworden die men in al zijn gedaanten diende te bestrijden, inclusief het koningschap dat immers het cement van de Belgische eenheid vormde.

Aan de kortstondige flirt van het flamingantisme met de persoon van Leopold III kwam spoedig na diens troonsafstand een einde. Opnieuw werd de radicale Vlaams Beweging consequent republikeins. Het Vlaams Blok maakt thans geen geheim van zijn hoop het Belgisch koningshuis als ongewenste vreemdelingen te kunnen terugsturen naar Coburg. Vlaams-nationale actiegroepen, zoals TAK, zijn uitgesproken voorstanders van de republiek Vlaanderen. Zelfs de Volksunie, hoe verwaterd haar Vlaamsgezindheid ook moge geworden zijn en hoezeer haar leiders zich willen aandienen als *salonfähige* Belgische beleidsvoerders, kon in het voorjaar 1990 op haar kongres in Leuven slechts met moeite verhinderen dat een republikeinse motie, ingediend door haar jongerenafdelingen, door de congresgangers werd goedgekeurd. Zij betaalde haar optreden tegen de jongerenmotie met een belofte niet officieel te zullen deelnemen aan de festiviteiten ter gelegenheid van het koninklijk jubileum.

De Vlaamse Beweging is in wezen, d.w.z. wat haar doelstelling betreft, een revolutionaire beweging, aangezien zij hoopt de machtsverhoudingen (in België) te wijzigen in een voor de Vlaamse meerderheid gunstige zin. Zeker, zeer vaak werd de Vlaamse Beweging overheerst door burgerlijke tendensen, die het revolutionaire élan van de flaminganten probeerden te fnuiken. Ook is het zo, dat het revolutionaire ideeëngoed van de Vlaamse Beweging meestal werd gepropageerd in een taal die meer doet denken aan Nietzsche dan aan Marx, meer aan Heidegger dan aan Fanon, meer aan Mussolini dan aan Lenin.

Dit alles echter biedt nog geen afdoende verklaring, laat staan ver-

ontschuldiging, voor de vijandige houding die een groot gedeelte van de actieve linkerzijde in Vlaanderen meent te moeten aannemen tegenover het revolutionaire flamingantisme. (Een uitzondering hierop vormde de kommunistische partij tussen de twee wereldoorlogen, die toen in Vlaanderen zeer Vlaamsgezind was en, als enige ter linkerzijde, het revolutionaire potentieel van het Vlaamse radicalisme had begrepen). Men vindt het ter linkerzijde heel normaal coalities en vriendschappen te sluiten met de meest burgerlijke tendensen die men zich kan voorstellen, maar het uitgesproken anti-burgerlijke, revolutionaire en ook republikeinse flamingantisme behandelt men als een vijand. Concreet wat het thema van deze bijdrage betreft: men is wél de vriend van het Hof, en men doet actief mee aan de burgerlijke idolatrie van het koningshuis naar aanleiding van het vorstelijk jubileum, én men bestrijdt de enige actieve republikeinse tendensen in Vlaanderen. Dit leert, dunkt me, zeer veel over de politieke kwaliteit van de linkerzijde, die een fractie is ge-worden van de Belgische behoudsgezindheid.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen die op 21 maart 1990 in Nederland werden gehouden, werden in Den Haag ook mensen van "extreemrechtse" groeperingen in de gemeenteraad verkozen. Een andere Haagse verkozene (voor "Groen Links") was de begaafde niet-blanke Surinaamse schrijfster Astrid Roemer. Op de vraag hoe zij zich tegenover de "racistisch" genoemde "Centrum-Demokraten" in de gemeenteraad zou gedragen, antwoordde ze (in een interview met *Trouw*), dat ze daar geen probleem mee had, maar daarentegen wél met zulke linksen als de Haagse socialistische bestuurders, die schaamteloos samenwerkten met de conservatieve partijen "die het kapitaal beschermen". Je moet wellicht een beetje buitenlander zijn om deze evidentie te zien.